

Tuhat vuotta turskaa - Lofoottien museotarjontaa

Timo Muhonen

Pohjois-Norja tarjoaa museokävijälle monia ikkunoita maan historiaan, eivätkä Lofootit ole tässä suhteessa poikkeus. Saarten museoihin tutustuessaan löytää itsensä keskeltä aikaa, jolloin meri antoi alueen asukkaille elannon vielä nykypäivääkin korostetummin; siksi ei olekaan yllättävää, että kalastus ja kalanjalostus on monissa museoissa tuotu niin selvästi esiin sekä väestön elinkeinona että elämäntapana. Suotuisien olosuhteiden mahdollistama kalansaaliiden runsaus on yhteys, jota seuraamalla museokävijä matkaa moottoriveneiden aikakaudelta esihistorian puolelle asti.

Lofoteilla on asuttu jo kivikaudella, mutta selvimmät varhaiset ihmistoiminnan merkit ovat peräisin rautakaudelta. Tästä ajanjaksosta kiinnostuneen kannattaa suunnata kohti Borgia, jossa sijaitsee monessa mielessä mielenkiintoinen museo, Lofotr. Kyseessä on museoalue, johon on pohjoismaisissa arkeologisissa kaivauksissa löytyneiden rakenteiden pohjalta rekonstruoitu erilaisia viikinkiajan rakennuksia. Jo alueella tepastelevat eläimet – lampaat, hevoset ja villisiat – luovat karuun mäkimaisemaan omaa tunnelmaansa, mutta paikan varsinaisena vetonaulana toimii suurimman Pohjoismaista löydetyn viikinkiaikaisen hallitalon pohjalta aivan kaivausalueen viereen rekonstruoitu vastaavankokoinen rakennus. Lisäksi hieman kauempana sijaitsee ruotsalaisen esikuvan mukaan rakennettu sepän paja sekä venevaja ja viikinkialus, joka on rekonstruoitu Gokstadin kuuluisan laivan näköiseksi ja kokoiseksi.

Rekonstruoitu viikinkiajan hallitalo Lofotr-museon alueella. Talossa on paksut turveseinät ja se on jaettu sisältä kolmeen pienempään tilaan käsityöläisiä, juhlia ja kaivauslöytöjen esittelyä varten. Kuva: Timo Muhonen.

Hallitalo on kaikessa massiivisuudessaan vaikuttava, ja tunnelmaa täydentävät elävä tuli ja käsityöläiset, jotka demonstroivat erilaisia viikinkiajan kädentöitä. Paikka on sisustettu esihistoriallisille löydöille uskollisella tavalla, ja kaksi kolmasosaa talosta on näiden kautta omistettu ”viikinkiajan hengen” aistimiselle. Talon toisessa päädyssä on paikan kaivauslöytöjä esittelevä näyttely. Valitettavasti sen vain kahlaa läpi turhan nopeasti. Tämä on harmillista, sillä pelkästä Pohjois-Norjan viikinkiajasta riittäisi esiteltävää useammaksikin näyttelyksi, ja Lofotr raapaisee aiheesta vain pintaa.

Ehkä tämä on tarkoitushakuista, sillä museo näyttää panostaneen esineistä ja niiden takana olevasta elämästä kertomisen sijaan paikan tunnelmaan ja sen välittämiin ajatuksiin/mielikuviin rautakauden ihmisistä. Tässä se kieltämättä onnistuukin. Kontrasti hallitalon haetun autenttisuuden ja korostetun näyttelyosion välillä on merkillepantavaa, ja hetken aikaa huomaa oikeasti ihmettelevänsä sitä, miksi aidot esineet ovat vitriineissä eivätkä pöydillä tai ihmisten päällä replikoiden tapaan. Tämä kertoo siitä, että taloon on onnistuttu luomaan viihdyttävä ja omanlaisensa henki, jonka huomaa oikeastaan vasta silloin, kun siitä löytää jotain siihen selvästi kuulumatonta.

Gokstadin laivan pohjalta rekonstruoitu viikinkialus valmiina lähtöön. Kuva: Timo Muhonen.

Lofotr on kaivauslöytöjen valossa ollut menestyvien viikinkipäälliköiden asuinsija. Heidän vaurautensa ensisijainen lähde oli kalastus, jolla oli suuri merkitys alueen asukkaille myös keskiajan alussa. Lofootit kiinnittivät kalansaaliiden runsauden ja siitä saatavien tulojen vuoksi jo varhain kuninkaiden huomion, minkä vuoksi aluetta alettiin liittää hallinnollisen ja kirkollisen vallan alaisuuteen. Ja siinä missä resurssien runsaus kiinnosti maallisia ja kirkollisia ruhtinaita, löysivät paikalle lopulta myös suursijoittajat, alueen paikalliset johtohahmot, joiden elämä tavalliseen kalastajaan verrattuna oli täysin eri materiaalisella tasolla.

Traaninkeittäjä Åsa, Lofootien kärjessä. Rakennus kuuluu Norsk Fiskeværsmuseumin ulkomuseoon. Kallion päällä näkyy telineille kuivumaan nostettuja kaloja, joita Lofoteilla näkee joka paikassa. Kuva: Timo Muhonen.

Perspektiiviä historiallisen ajan kalastukseen ja elämään vuonojen rantojen pienillä maakaistaleilla tarjoavat esimerkiksi Lofotmuseum ja Åsa sijaitseva Norsk Fiskeværsmuseum. Kummatkin ovat ulkomuseoita, joiden alueilla sijaitsee erilaisia rakennuksia venevajoista kalastajien mökkeihin ja sepän pajasta leipomoon. Näistä ehkäpä kaikkein vaikuttavimman tunteen saa aikaan Lofotmuseumin alueella sijaitseva 1700-luvulla rakennettu kalastajien asunto, jossa voi vielä melkein aistia turskan hajun, kamiinan edessä kuivuvista, suolaveden kyllästämistä vaatteista huokuvan kosteuden ja pienistä makuusijoista kuuluvan kuorsauksen. Elämä pienessä yksihuoneisessa tuvassa on varmasti koetellut vuosien saatossa hermoja, luultavasti terveyttäkin. Samanlaisen moniaistisen elämyksen kokee myös Norsk Fiskeværsmuseumin traaninkeittorakennuksessa, josta vanhan kalanrasvan haju tuntuu tarttuvan vaatteisiin pitkäksi aikaa.

Venekunnan asunto 1700-luvun tyyliin. Tuvassa on vain yksi asuinhuone, verkot ja muut kalastusvälineet jätettiin yön ajaksi eteiseen kuivumaan. Myös kalastaessa kastuneet vaatteet piti saada yön aikana kuivatetuksi seuraavaa päivää varten. Kuva: Timo Muhonen.

Koska meri ja sen antimet ovat luoneet perustan Lofoottien asukkaiden toimeentulolle, esittelevät mm. Lofotmuseum ja Norsk Fiskeværsmuseum luonnollisesti kaikkea kalaan, kalastukseen ja kalanjalostukseen liittyvää. Verkot, koukut, siimat ja kohot vilisevät silmissä, mutta onneksi näiden lisäksi esitellään myös muita ihmisten jokapäiväisestä elämästä kertovia esineitä ja työtapoja, joista esimerkiksi Norsk Fiskeværsmuseumissa kerrotaan videonpätkien avulla. Muuten näyttelyt ovat esityskeinoiltaan hyvin perinteisiä ja usein näyttelytekstien puolesta liiankin minimalistisia, ellei norja sitten satu olemaan kävijän vahvin kieli. Maukkaat yksityiskohdat avaavat kuitenkin ajoittain esineiden takana lymyilevää saarten asukkaiden elämää; mielenkiintoisia detaljeja tarjoaa mm. Norsk Fiskeværsmuseumin opasvihko, joka kertoo esimerkiksi kalastajien ruokavaliosta. Lihaa syötiin vain sunnuntaisin, ja silloin se keitettiin yhteisessä padassa, johon kukin tuvan miehistä laittoi lihapalansensa nauloilla, rautalangalla tai muilla tavoin merkittynä, jotta kallisarvoinen elintarvike löytäisi omistajansa ruokapöydässä. Muina päivinä pääsääntöisesti syödyn ruoan lähde on helppo arvata.

Suoraselkäisyys ja kovapintaisuus on ollut merellä tarpeen. Venevaja Norsk Fiskeværmuseumissa. Kuva: Timo Muhonen.

Vaikka sekä Lofotmuseumin että Norsk Fiskeværmuseumin näyttelyt lepäävät ilman enempiä selittäviä tekstejä suurimmaksi osin esineiden varassa, onnistuvat ne tavoittamaan kuvaamastaan ajasta jotain oleellista ja tuomaan sen mielenkiintoisella tavalla kävijän ihmeteltäväksi. Suuri vaikutus on monessa tapauksessa sillä, että keinotekoinen tunnelma on onnistuttu häivyttämään esinesijoittelulla – ja juuri tekstien puuttumisella (mikä sinänsä aiheuttaa museoita ajatellen ristiriitaisen tilanteen). Oma osansa on myös ympäristöllä, sillä museoiden sijainti kauempana suurista ja moderneista asutuskeskuksista antaa sopivat puitteet aikamatkalle karuun ja nykynäkökulmasta yksinkertaiseen elämään. Siten nämä museot onnistuvat Lofotrin tapaan sellaisen tunnelman aikaansaamisessa, mikä tekee museoista parhaimmillaan vaikuttavia muistin ja elämyksen paikkoja.

